

Okuduğunu Anlama Stratejileri

Editör: Kasım KIROĞLU

Editör: Doç. Dr. Kasım KIROĞLU

OKUDUĞUNU ANLAMA STRATEJİLERİ

ISBN 978-625-7880-77-0

DOI 10.14527/9786257880770

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Eylül 2020, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.

Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA

Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Okumak; suskunluğu ve söylenmeyenleri okuyabilmektir.

Edward Said

Seçkin üniversitelerden birinde yapılan bir çalışmada, öğrencilere Ferit Edgü'nün *Türk Politikacılarının Kültür ve Sanatla Olan İlişkileri* adlı üç-dört sayfalık bir metin verilir ve onlardan, bu yazıdan ne anladıklarını açıklamaları istenir. Sonuç beklenmedik derecede çarpıcıdır: Metni anlamayanların oranı yüzde 95'tir. Aynı çalışma bir başka seçkin üniversitede yapıldığında sonuçlar görece farklı olmakla beraber metni anlamayanların oranı yine de yüzde 66 gibi oldukça yüksek sayılabilecek bir ölçüdedir.

Günümüzün insanı, eleştirel okuma becerisine sahip olmadığı sürece ne günlük ne de öğrencilik yaşamında başarılı olabilir. Okuduğunu anlama becerisi yüksek bir öğrencinin öğrenme süreci kolaylaşırken okuduğunu anlama sıkıntısı yaşayan bir öğrenci için bu süreç zorlaşır. Okumaya bağlı süreçlerde, okuduğunu anlama gücü, okuma süreçlerini belirleyen en önemli etken durumuna gelebilmektedir.

Son yıllarda okuma üzerine yapılan pek çok araştırma, okuduğunu anlamada sorun yaşayan kişilerin, okuma stratejilerini etkili bir şekilde kullanamadıklarını ortaya koymuştur. Okuma uğraşında strateji kullanan iyi okurların ise belirleyici bazı özellikleri vardır: İyi okur, metni genellikle baştan sona bir kez okur. Seçici bir dikkate sahiptir. Kimi durumlarda not alır. Zihni karıştığında yordama yapar, durumu başka sözcüklerle açıklamaya çalışır. Gerek duyduğunda başa döner. Metindeki "anlamsal aralıkları" birleştirmek için çıkarımda bulunmaya çalışır. Bu özellikleri, okuma stratejilerinin özellikleri açısından çoğaltmak mümkündür.

Nitelikli bir okurun önceki bilgilerini harekete geçirmesi, bunu metindeki yeni bilgilerle birleştirmesi ve yeni bir anlayışla sentezlemesi gerekir. Okuma stratejileri öğrencilere yeterince öğretilmemişse öğrencilerin okuma eylemine yönelik beklentileri gerçekleştirmeleri oldukça zordur.

Türk Milli Eğitiminin amaçlarından biri de bilimsel düşünce gücüne sahip, yaratıcı, yapıcı ve verimli bireyler yetiştirmektir. Okuduğunu anla(ya)mayanların, bu amaçlara ulaşabilmesi söz konusu bile değildir. Dolayısıyla ilkokuldan (hatta belki okul öncesinden) başlayarak, öğrencilerin okuduğunu anlamalarını kolaylaştıracak stratejilerin işe koşulması gerekmektedir. Sorun biraz da Proust'un "Önemli olan yeni yerler görebilmek değil, yeni gözlerle bakabilmektir." cümlesindeki inceliğin ve dikkatin farkına varabilmektir. Bunu sağlayacak temel araç ise okumadır. Bu kitabın, bu bağlamda okuduğunu anlamaya katkı sağlaması tüm bölüm yazarlarını mutlu edecektir.

Doç. Dr. Kasım KIROĞLU

Bölümler ve Yazarları

Editör: Doç. Dr. Kasım KIROĞLU

1. Bölüm: Üst-Bilişsel Okuma Stratejileri

Dr. Melek BABA ÖZTÜRK - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0515-8782

2. Bölüm: Anlamalı Gruplandırma Stratejisi (Chunking)

Doç. Dr. Kasım KIROĞLU - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5711-9182

3. Bölüm: İş-Birlikçi Stratejik Okuma Modeli

Dr. Serhat SEMERCİOĞLU - Gümüşhane Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9689-0850

4. Bölüm: Etkileşimli Sesli Okuma: Nasıl ve Niçin?

Dr. Funda AMANVERMEZ İNCİRKUŞ - Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
ORCID No: 0000-0002-5913-122X

5. Bölüm: K-W-L Okuma Stratejisi

Doç. Dr. Hüseyin ANILAN - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7201-7467
Nail SAYAR - Osmangazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2903-0305

6. Bölüm: Metin Yapıları Farkındalığı Stratejisi

Doç. Dr. Süleyman Erkam SULAK - Ordu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-4042-891X

7. Bölüm: Çoğul Okuma (Çetin Öner'in Gülibik Öyküsü Üzerine Bir Çalışma)

Öğr. Gör. Sıddık AKBAYIR - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9094-2098

8. Bölüm: Disiplinler Arası Bakış Açısı ile Okuduğunu Anlama (Sofem Örneği ile)

Dr. Öğr. Üyesi Ayça KARTAL - Muş Alparslan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4297-8002

9. Bölüm: 3D Stratejisi “Okumadan Önce, Okuma Esnasında ve Okumadan Sonra Düşün”

Dr. Yusuf ÖZDEMİR - Kışla-Yaşardoğu İlkokulu

ORCID No: 0000-0003-2024-6916

10. Bölüm: Ekran Okuma Stratejisi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Oğuz AKÇAY - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2109-976X

Dr. Öğr. Üyesi Engin KARAHAN - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4503-211X

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

ÜST-BİLİŞSEL OKUMA STRATEJİLERİ

Üst-Bilişsel Okuma Stratejilerine Genel Bakış	2
Üst-Biliş: Tanımı ve Bileşenleri.....	3
Üst-Bilişsel Okuma Stratejileri.....	5
Üst-Bilişsel Okuma Stratejilerinin Sınıflandırılması	6
Anlamayı İzleme.....	9
Yeniden Anlatma - Başka Sözcüklerle Yeniden İfade Etme.....	10
Metin Yapısı Bilgisini Kullanma	10
Sesli Düşünme	11
Soru Sorma.....	11
Bağlantı Kurma	11
Bilgileri Sentezleme.....	12
Ön-Bilgileri Kullanma	12
Tahminde Bulunma	13
Görselleştirme.....	13
Çıkarımda Bulunma	13
Özetleme.....	14
Üst-Bilişsel Okuma Stratejilerinin Öğretimi	15
Üst-Bilişsel Okuma Stratejileri ile İlgili Araştırmalar.....	17
Kaynakça.....	17

2. BÖLÜM

ANLAMLI GRUPLANDIRMA STRATEJİSİ (CHUNKING)

Anlamlı Gruplandırma Stratejisine Genel Bakış.....	24
Anlamlı Gruplandırma, Okuduğunu Anlama ve Bellek İlişkisi	24
Stratejinin Uygulama Aşamaları (Gruplama Yapma).....	26
Strateji ile İlgili Çalışmalar	29
Kaynakça.....	31

3. BÖLÜM

İŞ-BİRLİKÇİ STRATEJİK OKUMA MODELİ

İş-Birlikçi Stratejik Okuma Modeline Genel Bakış.....	34
Modelin Ortaya Çıkışı	35
Modelin Kuramsal Temelleri	35
Modelin Uygulama Aşamaları.....	36
Ön-İzleme Yöntemi.....	37
Devam-Dur Yöntemi	38
Özünü Öğren Yöntemi	40
Metni Gözden Geçirme Yöntemi	40
Model ile İlgili Çalışmalar	42
Örnek Ders Planı.....	43
Kaynakça.....	48

4. BÖLÜM

ETKİLEŞİMLİ SESLİ OKUMA: NASIL VE NİÇİN?

Etkileşimli Sesli Okuma (ESO) Stratejisine Genel Bir Bakış	52
Stratejinin Kuramsal Temelleri.....	55
Stratejinin Uygulama Aşamaları	56
Seçme ve Hazırlanma	57
Derse Giriş	57
Metni Sesli Okuma	57
Gömülü Öğretim.....	58
Metni Tartışma.....	58
Metni Tartışma ve Kendini Değerlendirme.....	59
Okunanların Kaydedilmesi	59
Yazma veya Canlandırma Etkinliği.....	59
Stratejinin Faydaları	61
Strateji ile İlgili Çalışmalar	64
Örnek Metin.....	66
Örnek Ders Planı.....	68
Örnek Okuma Süreci	70
Etkinlik Çalışma Kağıtları – Ekler	72
Kaynakça.....	75

5. BÖLÜM

K-W-L OKUMA STRATEJİSİ

K-W-L Okuma Stratejisine Genel Bakış.....	80
Stratejinin Ortaya Çıkışı.....	82
Stratejinin Kuramsal Temelleri.....	83
Stratejinin Üstün Yönleri.....	85
Stratejinin Sınırlılıkları.....	86
Stratejinin Uygulama Aşaması.....	86
Strateji ile İlgili Çalışmalar.....	90
Örnek Metin.....	91
Kaynakça.....	94

6. BÖLÜM

METİN YAPILARI FARKINDALIĞI STRATEJİSİ

Metin Yapıları Farkındalığı Stratejisine Genel Bakış.....	100
Stratejinin Ortaya Çıkışı ve Kuramsal Temelleri.....	101
Stratejinin Uygulama Aşamaları.....	102
Hikâye Edici Metin Yapısı Farkındalığı.....	103
Bilgilendirici Metin Yapısı Farkındalığı.....	106
Strateji ile İlgili Çalışmalar.....	109
Örnek Ders Planı.....	110
Kaynakça.....	112

7. BÖLÜM

ÇOĞUL OKUMA

(Çetin Öner'in Gülibik Öyküsü Üzerine Bir Çalışma)

Çoğul Okuma Üzerine Genel Bakış.....	118
Eleştirel Okuma ve Çoğul Okuma.....	118
Çoklu Zekâ Kuramı ve Çoğul Okuma.....	119
Uygulama Aşaması.....	119
Temel Özellikler Açısından Okuma.....	119
Metin Dışı Bilgiler.....	119
Olay Örgüsü.....	120
Öykü Türü.....	121
Anlatıcı.....	121
Bakış Açısı.....	121
Kişiler.....	121
Metinlerarasılık Açısından Okuma.....	122

Montaj	123
Metinlerarası İlişkiler	123
Mekân ve Zaman Açısından Okuma	124
Dil ve Üslup Açısından Okuma	125
Tematik Açıdan Okuma	126
Kurgu Açısından Okuma	126
Sinema Serüveni Açısından Okuma	128
Çocukluk Felsefesi Açısından Okuma	128
Eğitime Bakış	128
Değerlendirme	130
Kaynakça	131

8. BÖLÜM

DİSİPLİNLER ARASI BAKIŞ AÇISI İLE OKUDUĞUNU ANLAMA (SOFEM ÖRNEĞİ İLE)

Modele Genel Bakış	134
Modelin Temelleri	136
Modelin Uygulama Aşamaları	138
Gerçek Yaşam Probleminin Belirlenmesi	142
Problemin Kazanımlarla Eşleştirilmesi	142
Etkinlik Tasarlama	142
Hem Öğretmen Hem Öğrenci Kitapçıklarının Hazırlanması	143
Değerlendirme	143
Kaynakça	147

9. BÖLÜM

3D STRATEJİSİ “OKUMADAN ÖNCE, OKUMA ESNASINDA VE OKUMADAN SONRA DÜŞÜN”

3D Stratejisine Genel Bakış	150
Stratejinin Uygulama Aşamaları	151
Okumadan Önce Düşün	151
Yazarın Amacı Hakkında Düşün	152
Ne Bildiğin Hakkında Düşün	153
Ne Öğrenmek İstediyin Hakkında Düşün	154
Okuma Esnasında Düşün	155
Okuma Hızın Hakkında Düşün	155

Bildikleriyle Bağlantı Kurma Hakkında Düşün	156
Tekrar Okuma Hakkında Düşün	156
Okumadan Sonra Düşün	157
Ana Fikir Hakkında Düşün	157
Özetleme Hakkında Düşün	158
Ne Öğrendiğin Hakkında Düşün.....	159
Kaynakça.....	161

10. BÖLÜM

EKRAN OKUMA STRATEJİSİ

Teknoloji ve Okuryazarlık Üzerine Genel Bakış	164
Ekran Okuma	165
Bilgisayar Ekranından Okuma	167
Televizyon Ekranından Okuma	167
Akıllı Telefondan Okuma.....	167
E-Kitap Okuyucularından (E-Reader) Okuma.....	167
Etkileşimli Tahtadan Okuma.....	168
Ekran Okuma Süreçleri	169
Ekran Okuma ile İlgili Çalışmalar	172
Kaynakça.....	175

1. BÖLÜM

ÜST-BİLİŞSEL OKUMA STRATEJİLERİ

Dr. Melek BABA ÖZTÜRK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0515-8782

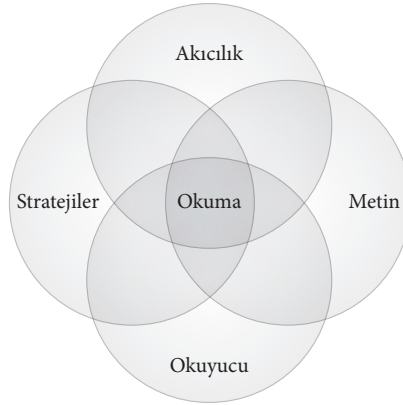
İçindekiler

Genel Bakış
Üst-Biliş: Tanımı ve Bileşenleri
Üst-Bilişsel Okuma Stratejileri
Üst-Bilişsel Okuma Stratejilerinin Sınıflandırılması
Anlamayı İzleme
Yeniden Anlatma
Metin Yapısı Bilgisini Kullanma
Sesli Düşünme
Soru Sorma
Bağlantı Kurma
Bilgileri Sentezleme
Ön Bilgileri Kullanma
Tahminde Bulunma
Görselleştirme
Çıkarımda Bulunma
Özetleme
Üst-Bilişsel Okuma Stratejilerinin Öğretimi
Üst-Bilişsel Okuma Stratejileri ile İlgili Araştırmalar

ÜST-BİLİŞSEL OKUMA STRATEJİLERİNE GENEL BAKIŞ

İçinde bulunduğumuz yüzyılın en temel becerilerinden biri olarak kabul edilen okuma, sadece metindeki kelimelerin seslendirilmesi ya da çözümlenmesinden ibaret bir etkinlik değildir (Sever, 2015). Akyol'un ifadesiyle (2008) "sihirli" sayılabilecek bu süreç, en temelde bireyin yeni kelimeler öğrenip anlayışlar kazanmasına, hayaller kurup yaratıcılığını geliştirmesine yardımcı olarak ufkunu genişletmesini ve derinleştirmesini sağlar.

Anderson'a (2003) göre okuma *i) okuyucu, ii) metin, iii) akıcı okuma ve iv) stratejik okuma* faktörlerinin etkileşimiyle meydana gelen amaçlı bir eylemdir. Bu eylemin temel amacı okuduğunu anlamayı sağlamaktır. Ancak anlama ne sadece okuyucuya ne de metne bağlı olarak gerçekleşir. Anlama, aşağıdaki şekilde de vurgulandığı üzere okuyucu, metin, akıcılık ve strateji faktörlerinin etkileşime girdiği ve kesiştiği anda/noktada gerçekleşir.

Okumanın Tanımı (Anderson, 2004)

Okuma ve okuduğunu anlama eyleminin en önemli unsurlarından birisi olan stratejik okuma; anlamayı gerçekleştirmek üzere bireylerin okuma sürecinde hangi bilişsel veya üst-bilişsel stratejileri, ne düzeyde kullandıklarıyla ilgilenmektedir (Anderson, 2004). Bu sebeple okuma ile üst-biliş arasındaki ilişkiyi göz ardı etmenin veya bu iki kavramı birbirinden ayrı tutmanın ne derece yanlış olacağı aşikârdır. Üst-biliş; okuyucuların okuduğu metinleri günlük hayatla ilişkilendirebilmeleri, anlaşılması zor metinler üzerinde çalışırken ihtiyaç duydukları dikkati toparlayabilmeleri, okumaya karşı olumlu tutum ve motivasyon geliştirebilmelerinde kritik önem taşımaktadır (Durkan ve Özen, 2018). Nitekim Janzen (2001) üst-bilişin okuma sürecindeki rolünü şu sözlerle ifade etmektedir:

Okuma eğitiminde geleneksel yöntemler -öğrencilerin okudukları bir metinle ilgili geçmiş bilgilerini harekete geçirme, ilişkili kelimeleri gözden geçirme, metni okuma ve anlama sorularını cevaplandırma- etkili okuyucuları belirleyen davranış türlerini ortaya çıkarmaz. Öğrencilerin çeşitli stratejik davranışları etkili bir şekilde kullanabilmeleri için okuma sürecinde artan bir öz-farkındalığa sahip olmaları gereklidir.

Elbette ki üst-biliş, öğrencilerin sadece okuma ve okuduğunu anlama süreçlerini değil akıl yürütme, problem çözme gibi birtakım bilişsel beceri ve yeteneklerini de olumlu yönde etkilemektedir (Veenman vd., 2004).

ÜST-BİLİŞ: TANIMI VE BİLEŞENLERİ

Biliş, insan zihninin hatırlama, anlama gibi dünyayı ve çevresinde yaşanan olayları anlamlandırabilmek için yaptığı işlemlerin tümüdür. Üst-biliş ise, *meta* ön-ekinin sağladığı kapsayıcılık ve yol göstericiliğin de etkisiyle bütün bu işlemlerin izlenmesi, düzenlenmesi ve değerlendirilmesini içeren bir süreci ifade eder (Flavell, 1979). Ayrıca üst-biliş, Livingston'ın (2003) belirttiği şekliyle eğitim psikolojisi alanının en popüler kavramlarından birisidir. Ancak bununla birlikte üst-biliş kavramının tam olarak ne olduğu, neyi ifade ettiği ya da nasıl tanımlanması gerektiği her zaman tartışılan bir konu olmuştur. Bu belirsizlik ya da açık olmama durumu, kavramın zaman zaman farklı algılanmasına sebep olsa da görüldüğü kadar karmaşık bir kavram olmadığını belirtmekte fayda bulunmaktadır. Çünkü günlük hayatımızda farkında olarak ya da olmayarak, bilinçli veya bilinçsiz üst-bilişsel faaliyetlerde bulunuruz.

Üst-biliş en genel anlamıyla “düşünmeyi düşünme, öğrenmeyi öğrenme” şeklinde tanımlanabilir; öte yandan bireyin kendi düşünme ve öğrenme süreçleri üzerinde aktif kontrolünü sağlayan çok boyutlu bir kavramdır da (Schenider ve Lock, 2002). Flavell, 1970’li yıllarda çocukların bellek yapıları, işlevleri ve sınırlarına yönelik yaptığı araştırmalar sonucunda üst-bellek (*meta-memory*) kavramını ortaya atmış, daha sonra bu kavramı bireyin kendi öğrenme ve bellek süreçleri üzerindeki kontrolünü ifade edecek şekilde genişleterek üst-biliş terimini (*metacognition*) kullanmaya başlamıştır (Karakelle ve Saraç, 2007).

Ülkemizde yürütücü biliş (Senemoğlu, 2007), biliş ötesi (Akın, 2006), biliş üstü (Özcan, 2007), biliş farkındalığı/bilişsel farkındalık (Demirel ve Turan, 2010) gibi farklı isimlerle de adlandırılan üst-biliş; araştırmalarıyla kavramın ortaya çıkışı ve gelişiminde kilit rol oynayan Flavell’a (1976) göre, kişinin kendi bilişsel süreçleri ve bu süreçlerle ilişkili her şey hakkındaki bilgisidir. Üst-biliş ayrıca kişinin kendi öğrenme süreçlerinin bilincine varması ve bu süreçte hangi becerileri kullandığının farkına varması durumudur (Leonard, 2002).